

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Перша позиція, на думку автора, відображає прагнення дитини розуміти себе і свої можливості; друга стосується усвідомлення дитиною себе як суб'єкта суспільних відносин. Залежно від характеру, змісту діяльності, домінування тієї чи іншої її сторони активно розгортаються ставлення дитини до предметних дій, до інших людей та самої себе, інтегруючись у певній позиції. На думку автора, розгортання позиції дитини стосовно людей і речей приводить її до можливості та необхідності реалізувати накопичений досвід у такій діяльності, яка найбільш адекватно відповідає загальному рівню психологічного та особистісного розвитку. У молодшому шкільному віці продовжується процес самопізнання та вироблення ставлення до себе, формується новий рівень потреб, що дозволяють школяреві діяти, керуючись метою, моральними вимогами, почуттями [6].

Так, О. Кононко, стверджує про важливість для дитини навчитися орієнтуватися в тому, що корисне для її Я, а що – шкідливе, руйнівне; протидіяти негативним впливам, допомагати собі в екстремальних ситуаціях, підтримувати почуття чистого сумління. Кожна дитина прагне до гармонії, внутрішньої збалансованості, психологічного комфорту [3].

Становлення і розвиток особистості у молодшому шкільному віці охоплює такі фази, як адаптація (приспособлення до нових соціальних умов), індивідуалізація (вияв своїх індивідуальних можливостей і особливостей) та інтеграція (включення у групу ровесників). Основними новоутвореннями молодшого шкільного віку є: 1) внутрішній план дій молодшого школяра; 2) уміння організовувати навчальну діяльність; 3) розвиток сприймання; 4) рефлексія – осмислення своїх суджень і вчинків з точки зору їх відповідності задуму та умовам діяльності; самоаналіз. Свідченням її є здатність бачити особливості власних дій, робити їх предметом аналізу, порівнювати з діями інших людей. Рефлексія змінює пізнавальну діяльність молодших школярів, їхнє ставлення до себе й до оточення, погляд на світ, змушує не просто приймати на віру знання від дорослих, а й виробляти власну думку, власні погляди, уявлення про цінності, значущість учіння. В цьому віці вона тільки починає розвиватися. Для молодших школярів характерним є й те, що передусім зберігається потреба у грі.

Отже, на основі аналізу психолого-педагогічних джерел (Т. Андреева, Д. Фельдштейн, О. Кононко, Е. Еріксон, Л. Висотіна, Л. Сапожнікова, С. Якобсон та ін.) можна дійти висновку, що молодший шкільний вік є найбільш сприятливим періодом для становлення самооцінки. Саме від самооцінки школяра залежить характер його спілкування, стосунки з іншими людьми, успішність його діяльності, подальший розвиток його особистості. Адекватна самооцінка дає дитині моральне задоволення. Самооцінка, особливо здібностей і можливостей особистості, виражає певний рівень домагань, визначається як рівень завдань, які особистість ставить перед собою в житті і до виконання яких вважає себе здатною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бернс Р. Развитие «Я – концепции» и воспитание / Р. Бернс. – М. : Прогресс, 2006.
2. Выготский Л.С. Кризис семи лет / Л.С. Выготский // Собрание сочинений: в 6 т. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 4. – 426 с.
3. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості: навч. посіб. для вищих навчальних закладів / О.Л. Кононко / – Київ: Освіта, 1998. – 255 с.
4. Лисина М.И. Формирование личности ребенка в общении / М.И. Лисина. – Питер; СПб.; 2009
5. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Вип. 12, кн. 1 / ред.: О. В. Сухомлинська; Ін-т пробл. виховання АПН України. Київ, 2008. 481 с.
6. Фельдштейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе / Д. И. Фельдштейн. – Москва : Педагогика, 1989. – 208 с.
7. Эриксон Э. Идентичность : юность и кризис / Э. Эриксон; [пер. с англ.]: общ. ред. и предисл. А.В. Толстых. – [2-е изд.]. – М. : Флинта, 2006. – 352 с.

Лісова В.

Науковий керівник – проф. Радчук Г. К.

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ПОДРУЖНЬОГО ПАРТНЕРА У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Юнацький вік у віковій психології визначають як поріг дорослого життя. Саме у цей вік спостерігається соціальне та особистісне самовизначення, ми здійснюємо вибір професії, життєвого шляху, майбутнього подружнього партнера. Найбільш головний та відповідальний

вибір – це вибір майбутнього подружнього партнера, тому що він не лише пронизує всі сфери нашого життя, але і визначає чи будемо ми щасливі. Вибір подружнього партнера ми здійснюємо під впливом ряду психологічних факторів, серед яких, перш за все уявлення образу майбутнього подружнього партнера, більш або менш усвідомлений образ, який існує у кожного. На формування цього образу впливають ряд чинників: власний досвід, батьківська модель сім'ї, літературні образи та кіногерої, соціальні стереотипи та ін.

Проблема вибору майбутнього подружнього партнера у вітчизняній психологічній науці, ще недостатньо досліджена. Окремі її аспекти були розглянуті в роботах М. Вовчик-Блакитної, Т. Демидової, Е. Козловської, І. Крупник, В. Мацюк, В. Мушкевич, В. Радчук, Ю. Сидорика, Ю. Чаусової та ін. У зарубіжній психології даній проблемі приділялась велика частка уваги, і на даний час існує велика кількість теорій, що пояснюють причини вибору потенційного подружнього партнера. До числа зарубіжних дослідників, які досліджували дану проблему належать А. Адлер, Е. Берн, Е. Бершейд, М. Боуен, Дж. Віллі, І. Возилкіна, А. Волкова, К. Двіса, Дж. Едвардс, А. Керкгоффа, Б. Мурштейна, Н. Пезешкіан, Р. Сентерса, Р. Скіннера, Р. Уінча, Е. Уолтер, Дж. Удрі, З. Фройд, А. Шутценбергер, К. Юнг, В. Юстицький, О. Ясіцка та інші.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі психологічних джерел та виокремленні основних психологічних підходів до вибору подружнього партнера.

Вибір майбутнього подружнього партнера є одним із головних виборів у житті людей, адже шлюб і сім'я виступають для кожної людини, як первинний соціальний інститут та індивідуальна необхідність. А. Маслоу припустив, що всі потреби людини вроджені, і що вони організовані в ієрархічну систему пріоритету або домінування, що складається з п'яти рівнів. На третю сходинку піраміди А. Маслоу помістив потребу в любові і приналежності, тобто це сім'я, дружба, своє коло, референтна група. Для того, щоб задовільнити потребу в любові, створити конструктивні стосунки у майбутній сім'ї, необхідно велику увагу приділити проблемі вибору майбутнього подружнього партнера.

Найперше що значно впливає на вибір майбутнього подружнього партнера це середовище, в якому проходила первинна соціалізація особистості, тобто середовище батьківської сім'ї. Відомо, що ранній досвід прихильності до близьких дорослих впливає на особливості особистості людини і її міжособистісні стосунки на подальших стадіях онтогенезу (З. Фрейд, Е. Еріксон, Дж. Боулбі, М. Лісіна). Дж. Боулбі стверджував, що потреба в близьких емоційних стосунках з'являється у новонародженого і зберігається до кінця життя [2].

У класичній теорії психоаналізу З. Фрейда впливу батьків на психічний розвиток дитини відводиться центральне місце. Згідно психоаналітичної теорії З. Фрейда, джерело сімейних труднощів особистості, бере початок із раннього досвіду спілкування у батьківській сім'ї. Основна причина порушення сімейних стосунків спостерігається у одного, або у обох подружніх партнерів потреб, які у дитинстві не задовольнялись їхніми батьками. Доросла людина обирає собі партнера, з яким їй легше відтворити ситуацію, невирішену в дитинстві. Так виникають невротичні сім'ї. Водночас психотерапевти зазначають, що у людини є присутня несвідома тенденція повторювати модель стосунків своїх батьків у власній сім'ї [5]. З. Фрейд виокремив чинник вибору шлюбного партнера, який характеризується особливостями перебігу фалічної стадії розвитку, тобто коли діти починають відчувати сексуальний потяг до своїх батьків. Відбувається несвідомий процес переносу любові, що супроводжувався переживаннями у дітей до первинного лібідонозного об'єкта, на потенційного подружнього партнера. Отже, згідно з З. Фрейдом чоловіки шукають майбутню супутницю, яка буде схожа на їх власну матір, а жінки, вибирають чоловіка, який буде нагадувати як ззовні, так і в поведінці, ставленні – батька [7].

К.Г. Юнг зазначає, людина, яка здійснює вибір, керується несвідомими мотивами. Так у представників чоловічої статі існує певний несвідомий образ жінки, архетипова форма – «аніма», що в подальшому проектується на партнерку та є основною причиною атракції до неї. Для чоловіка важливо знайти жінку, яка задовольнятиме потреби аніми та нагадуватиме образ матері, якщо чоловік не знаходить, то існуючі свідомі позитивні почуття до неї будуть руйнуватися негативними несвідомими почуттями, і як результат виникають проблеми, між парою. Щодо жінок, то у них існує внутрішній образ чоловіка, або архетип – «анімус». Згідно думки автора міцність зв'язку з батьками несвідомо впливає на вибір подружнього партнера. Так вибір схожого подружнього партнера на одного із батьків супроводжується свідомою

любов'ю дитини до батьків, водночас несвідома прив'язаність утруднює вибір, блокуючи свідомий вибір [9].

На думку А. Адлера, у дитинстві формується ставлення до любові й шлюбу. Усі якості, стають більш явними і рельєфними, коли людина стикається з проблемою любові та шлюбного вибору. Наприклад любов чоловіка, яка супроводжується комплексом неповноцінності буде виявлятися у постійному бажанні підтримки, тому його ідеал – це жінка з турботливим материнським характером [1].

Вибір подружнього партнера у інших теоріях пояснюється гомогамністю особистісних рис і здатністю максимально доповнити й задовольнити потреби одне одного (Дж. Босард, С. Броді, Дж. МакКолл, та ін.). **Принцип гомогамності** широко розповсюджений у природі. У багатьох видів тварин, як і у людини, при формуванні шлюбних пар спостерігається вибір собі подібних. Причини можуть бути різні. На думку Р. Вінча, гомогамність вибору шлюбного партнера обумовлена дією двох чинників. По-перше, суспільство сприяє взаємодії з людьми з подібними соціальними характеристиками, а не взаємодії з тими, хто володіє інакшими ніж його власні характеристиками. По-друге, автор вважає, що до того, хто сприймається як подібний, суб'єкт відчуває більшу симпатію, ніж до тих, хто сприймається як несхожий [10]. Ідеї теорій гомогамії доповнили інші наукові результати. На думку Д. Вулдредж, факторами, що впливають на вибір подружнього партнера, є вік, раса, національність та освітній рівень. [3].

Теорія комплементарних (взаємодоповнюючих) потреб Р. Уінча (Winchov), набула широкої популярності у зарубіжній соціальній психології. Дана теорія базується на ідеї, що протилежності притягуються, тобто кожний індивідуум у виборі партнера шукає того, від кого очікує задоволення своїх потреб. Пара повинна мати подібність соціальних рис та психологічно доповнювати один одного. Ця теорія не стверджує, що кожен може знайти собі партнера, який би повністю задовольнив наявні потреби, але вона допомагає розібратися, чому кожен з нас вибирає лише деяких привабливими.

Теорія, яка також базується на задоволенні потреб, але при цьому стверджує, що одні потреби є більш важливими, ніж інші, при чому деякі з них можуть бути більш притаманні чоловікам, ніж жінкам, та навпаки, така теорія дістала назву «інструментальна теорія добору чоловіка й дружини» та розроблена Р. Сентерсом. Вчений запевняє людину тягне до того партнера, чий потреби дотичні з її власними, або ж доповнюють їх [7].

Теорія «стимул – цінність – роль» Б. Мурстейна, побудована на двох найважливіших принципах. Перший принцип – на кожному етапі розвитку взаємин, міцність стосунків залежить від так званої рівності обміну, яка супроводжується своєрідним балансом позитивних і негативних характеристик кожного партнера. Другий принцип – вибір подружнього партнера включає в себе серію послідовних стадій, через яку повинні пройти молоді люди. Той, хто не відповідає заданим умовам кожної стадії, вибуває з «гри». Перша стадія «стимул», на даній стадії відбувається перша зустріч чоловіка із жінкою, у них формується початкове враження із приводу зовнішності людини, її розуму, вміння триматися в суспільстві. Якщо початкове враження було взаємно привабливим, то пара переходить до другої стадії – порівняння цінностей. Тут відбувається обговорення партнерами своїх поглядів на життя (шлюб, чоловічі та жіночі ролі у сім'ї, на виховання дітей тощо). Якщо ж взаємна привабливість, яка виникла на першій стадії, а в подальшому підкріплюється подібністю цінностей, то надалі взаємини партнерів переходять у третю стадію – рольову, де відбувається оцінка партнерами сумісності ролей, тобто чи зможуть вони зайняти у подружньому союзі взаємодоповнюючі ролі, що будуть сприяти задоволенню їхніх потреб.

В основі теорії «фільтрів» А. Керкгоффа й К. Девіса, лежить процес, який передбачає послідовне проходження через серію фільтрів, які поступово відсівають потенційних, можливих партнерів і як результат звужують індивідуальний вибір. Перший фільтр – місце проживання – відсіває тих, з якими людина ніколи не зустрінеється. Наступний фільтр – гомогамія – виключає тих, хто не підходить за певними соціальними критеріями. На інших стадіях відбувається встановлення подібності цінностей та сумісності рольових очікувань обох партнерів, остаточним результатом проходження всіх фільтрів є вступ обох партнерів у шлюб [7].

«Кругова теорія любові» А. Рейса відображає механізм вибору шлюбного партнера через реалізацію чотирьох послідовних, взаємозалежних процесів. Перший – встановлення

взаємозв'язку, супроводжується легкістю спілкування двох людей. Друга стадія саморозкриття, тут є обов'язковим відчуття взаємозв'язку, розслаблення, довіри з іншою людиною, що в результаті полегшує саморозкриття перед іншим. Третя стадія супроводжується формуванням взаємної залежності та виникненням і розвитком системи взаємопов'язаних звичок, наявністю почуття необхідності один одному. Четверта – реалізація базових потреб особистості у любові, довірі, стимулювання ким-небудь її амбіцій та ін. [6].

Проблема вибору партнера у вітчизняній психології, рідко виступала предметом теоретичних й практичних досліджень. Окремі її аспекти висвітлювалися в роботах вітчизняних вчених. Відповідно до вітчизняних та зарубіжних теорій у виборі шлюбного партнера, в деякій мірі відображається теорія Б.Мурстейна, де діють три фактори: спонукання, гідність і роль. Ці сили діють поетапно на кожній фазі, і їх значення динамічне, адже у кожній фазі змінюється. Рівновага досягається лише тоді, коли «обмін» з погляду партнерів є рівноцінним, наприклад, зовнішньо не привабливий чоловік може освідчитися більш привабливій дівчині, даючи в обмін стійке матеріальне становище.[7].

Отже, проблема вибору майбутнього подружнього партнера є важливою та актуальною, адже шлюб і сім'я виступають для кожної людини, як первинний соціальний інститут та індивідуальна необхідність. Здійснивши теоретичний аналіз психологічних джерел та виокремивши основні підходи до вибору подружнього партнера, ми бачимо, що не існує єдиної відповіді на це питання. На цей вибір впливає низка чинників: умови, в яких формується особистість, несвідомий образ жінки чи чоловіка (архетипові форми – «аніма», «аніmus»), гомогамність особистісних рис, здатність максимально доповнити й задовольнити потреби одне одного та ін.

Вважаємо, що перспективами подальших розвідок у цьому напрямку є дослідження психологічних особливостей проблеми вибору майбутнього подружнього партнера у юнаків та дівчат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии: Москва, 1995. 296 с.
2. Боулби Дж. Привязанность / перевод с англ. Н.Г. Григорьева, Г.В. Бурменская. Москва, 2003. 480 с.
3. Вулдридж Д. Механизмы мозга / Пер. с англ. Ю. И. Лашкевича. Москва, 1965. 344 с.
4. Коваль Н. А., Калинина Е. А. Психология семьи и семейной дезадаптации: Учебн. Пособ. Тамбов, 2007. 351 с.
5. Курс лекций с психология возросного развития человека: / уклад. Н.В.Носкова. Москва, 2016. 291 с.
6. Савінов Л. І. Сім'я і суспільство: історія, сучасність та погляд у майбутнє: Саранськ, 1992. 264 с.
7. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї: навч. посіб. Київ, 2010. 270 с.
8. Цельмер З. На всю жизнь. Психология семейной жизни: Москва, 1992. 127 с.
9. Юнг К. Конфликты детской души: Москва, 1995. 333 с.
10. R. F. Winch, T. Ktsanes, V. Ktsanes. The Theory of Complementary Needs in Mate-Selection: An Analytic and Descriptive Study. *American Sociological Review*, 1954. № 19. P. 241–249.

Мазена Н.

Науковий керівник – доц. Чотик С. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ ПРОТИДІЇ МАНІПУЛЯТИВНОМУ ВПЛИВУ

У процесі своєї життєдіяльності люди постійно вступають у контакти, взаємодіють. Не залежно від того, у якій сфері ця взаємодія (сім'я, робота, дружні стосунки чи випадкові контакти) відбувається взаємний вплив один на одного. Метою більшості контактів є задоволення власних потреб. Це можуть бути потреби в спілкування, отриманні необхідної інформації, досягнення бажаного тощо. Проте часто для задоволення відбувається шляхом маніпуляцій, тобто використовуючи різноманітні способи психологічного впливу на інших без врахування їхніх інтересів, що може завдати шкоду останнім. Маніпуляції є невід'ємною частиною життя кожного. Часто люди навіть не розуміють, що ними нами маніпулюють, тобто,